

BÁNYAI LÁSZLÓ

KOMMUNISTÁK A ROMÁN ÉS MAGYAR DOLGOZÓK KÖZÖS HARCA ÉLÉN

A Román Kommunista Párt 1940. augusztus 31-én, nyomban a fasiszta bécsi diktátum után felhívással fordult valamennyi antifasiszta szervezethez, polgári demokratikus párthoz, minden haladó személyiséghez és valóban hazafias erőhöz. Az RKP felhívása azt javasolta, hogy haladéktalanul kezdjék meg a közös harc megszervezését a vasgárdistákkal cimboráló királyi diktatúra megdöntéséért s olyan kormány megalakításáért, amely elveti az önkényes bécsi diktátumot, biztosítja az ország függetlenségét, a Szovjetunió iránt baráti politikát folytat, szavatolja a demokratikus szabadságjogok helyreállítását, valamint a román nép és a vele együttélő nemzetiségek jogegyenlőségének megvalósítását.

A román és magyar néptömegek, a fasiszta jellegű diktátum áldozatai a várható súlyos következmények tudatában a legfőbb erőt képviselték a bécsi „döntéssel” szemben, s a kommunista és demokratikus szervezetekkel — köztük a MADOSZ-szal az élen — akcióba léptek. Az agresszív fasiszta hatalmak önkényes diktátumának első hírére tiltakozó tömegtüntetések robbantak ki.

A reakciós hatóságok könyörtelen intézkedéseket hoztak, hogy megakadályozzák a spontán tömegakciók kiszélesedését s az antifasiszta és demokratikus erők vezetésével szervezett általános politikai támadássá alakulását. Ugyanakkor a Vasgárda, a hitlerista Németország terrorista ügynöksége arra utasította tagjait, hogy furakodjanak be a tüntetők közé — miként az Brassóban történt — szemfényvesztésül, látszólag ítélik el a bécsi diktátumot, s ugyanakkor sovinszta, Hitler-barát jelszavakat terjesszenek, követelve a nyílt fasiszta diktatúra bevezetését.

Ilyen körülmények között durva nyomással, a Vasgárda, valamint a kormányzó-körök Hitler-barát elemeinek felhasználásával, továbbá a II. Károly és a „történelmi” pártok vezetői között létező ádáz vetélkedés kihasználásával a náci Németországnak sikerül uralomra juttatnia 1940. szeptember 6-án a vasgárdista-antoneszkanus diktatúrát. Ezzel fellángolt a kegyetlen sovinszta üldözés, egyes helyeken antiszemita pogromok voltak, s kegyetlen vérengzéseket követtek el kommunista aktivisták és egyes Hitler-ellenes hazafias személyiségek ellen. Ugyanebben az időben a fasiszta diktátum révén elszakított Észak-Erdélyben a horthysta megszállók is sovinszta és antiszemita elnyomó rendszert vezettek be, s katonai terrort alkalmaztak a kommunisták és antifasiszták, valamint a terület többségben levő román lakossága ellen.

E tragikus események megítélésakor figyelembe kell vennünk, hogy az elfoglalt Észak-Erdély román és magyar néptömegei — akárcsak Románia többi részének és Magyarországnak a dolgozói — nem értettek egyet a fasiszta leigázó politikával, elítélték a fasizmust, a sovinszta üldözést, a nemzeti gyűlölködés szítására

irányuló próbálkozásokat, amelyek a társadalmi elégedetlenség tévútra terelésére irányultak.

A fasisztáknak nem sikerült megbontaniuk a román, magyar és más nemzeti-ségű dolgozók harci egységét, akik számos közös akcióban vettek részt a kommunisták vezetésével Erdély egész területén. Így az aradi Astra vagongyárban 1940. október 20-án minden munkás, nemzetiségre való tekintet nélkül, beszüntette a munkát, tiltakozva az ellen, hogy a vezetőség a vasgárdisták ösztönzésére magyar munkásokat bocsátott el. Hasonlóképpen Kolozsvárt a szakszervezet szolidaritását fejezte ki a román munkások iránt, akiket az elbocsátás veszélye fenyegetett, a kommunisták pedig röpcédulákat terjesztettek, felszólítva a magyar munkásokat: vegyék védelmükbe az üldözött románokat és zsidókat. Erről a tényről számol be *Munkás-szolidaritás* című cikkében a *Tribuna Ardealului*, az Észak-Erdélyben megjelenő akkori egyetlen román lap: „Elégtétellel állapítjuk meg, hogy a kolozsvári munkásszakszervezetek... becsületesen elismerik: román nemzetiségű munkástestvéreik a múltban megvédték magyar testvéreiket; s most rajtuk lévén a sor, ugyanazzal a pénzzel fizetnek, védelmükbe véve a román nemzetiségű munkásságot“ (*Tribuna Ardealului*, 1941. január 19).

A Romániai Magyar Dolgozók Szövetsége — a MADOSZ — kiáltványában leleplezte a bécsi diktátum imperialista jellegét, valamint ennek következményeit, s harcot hirdetett a diktátum megsemmisítéséért, a román nép és a vele együtt élő nemzetiségek felszabadításáért.

A kommunista párt észak-erdélyi tartományi bizottsága elhatározta egy román nemzetiforradalmi bizottság megalakítását, és első dokumentumában — 1940 szeptemberében — üdvözölte a MADOSZ vezetőségének azt az elhatározását, hogy megtartja szervezeteit Észak-Erdélyben, a helyzetnek megfelelő tevékenységgel. A tartományi bizottság annál is inkább szükségesnek tartotta ezeknek a kommunista párt vezette szervezeteknek a működését, mivel a két világháború között Erdélyben alakult magyar tőkés-földesúri szervezetek tovább tevékenykedtek, s egyes magyarországi fasiszta és reakciós pártok is kinyújtották csápjait Észak-Erdély felé. A tartományi bizottság felhívta a MADOSZ-t: harcoljon a román lakosságra nehezedő terror ellen, a jogegyenlőség biztosításáért, az 1921-es földreform megvalósításainak fenntartásáért és egy újabb válságmentes földreformért, a háború ellen és a Dunamedence feletti magyar uralmi politika ellen, a Szovjetunió népeivel való baráti kapcsolatokért (*Az RKP Központi Bizottságának Levéltára*. 10. alap, 475. iratesomó).

Kolozsvárt a MADOSZ aktivistái — Józsa Bélának, a kommunista párt területi bizottsága képviselőjének segítségével — 1941 februárjában létrehozták a „Március 15-i Állandó Bizottságot“, amelyben munkások, parasztok, értelmiségiek, kisiparosok és demokratikus nézeteket valló személyiségek vettek részt. E bizottság 1941. március 15-én összejevetelt rendezett az 1848—1849-es forradalom évfordulójának megünneplésére. Petőfi Sándor, a forradalmár költő halálának 90. évfordulóján a MADOSZ által 1939-ben szervezett ünnepek hagyományait követve a mai Egyetemiek Háza nagytermében összegyűlt nagy számú közönség hatalmas tüntetést rendezett a fasizmus és az imperialista leigázás ellen, a békéért, demokratikus szabadságjogokért és az üldözött román tömegekkel való testvéri szolidaritásért. A horthysta rendőrség utólag foganatosított letartóztatásai és korlátozó intézkedései ellenére a tüntetésnek Észak-Erdélyszerte nagy visszhangja volt a lakosság körében, nemzetiségre való tekintet nélkül. A *Tribuna Ardealului*, amelynek szerkesztőségében dolgozott Tudor Bugnariu is, szintén bekapcsolódott ennek az évfordulónak a megünneplésébe, több Petőfi-verset közölt román fordításban, és kiemelte

a nemzeti szabadság és függetlenség, a románok és a magyarok érdekközösségének az eszméjét.

Az 1940. szeptember 5. és október 26. között működő horthysta katonai közgazgatás elnyomó intézkedése, s az azután bevezetett polgári közigazgatás, amely megtiltotta a felforgatónak bélyegzett szervezetek működését, továbbá a katonai törvényszékek hatáskörének kiszélesítése és a rendőri, csendőri egységek megerősítése egyre inkább gátolta az antifasiszta erők tevékenységét. Ilyen körülmények között a MADOSZ észak-erdélyi harcosai különböző demokratikus jellegű szervezetekben és egyesületekben folytatták tevékenységüket, amelyek még megőrizhették működési lehetőségüket.

Dél-Erdélyben — a kibontakozó vasgárdista-antoneszkanus terror ellenére — a MADOSZ tovább folytatta tevékenységét az illegalitás körülményei között. A temesvári helyi szervezetnek több mint 100 aktivistája volt a város minden körzetében, akik szervező- és propagandamunkát fejtettek ki a különböző magyarlakta bántási helységekben is. Különösen megerősödött a MADOSZ Arad megyei szervezete. A MADOSZ bántási tartományi bizottságát — Juhász Lajossal, Szabó Etellel és Szabó Árpáddal az élen — az 1940. szeptember 29-én tartott értekezleten választották meg. Ugyanannak az évnek októberében megalakult a MADOSZ braszóti tartományi bizottsága is Kurkó Gyárfással és Csoboth Imrével az élen. Ez a bizottság azonban a következő években csökkentette működését a letartóztatások és a táborokba való internálások folytán, valamint annak következtében, hogy számos tagját a katonai-fasiszta diktatúra sovinszta intézkedései alapján állásából elbocsátották, s ezek visszatértek szülőfalujukba.

Ebben a periódusban a MADOSZ jelentősebb akciói közül említésre méltó, hogy Temesváron 1940 októberében 300 példányban kiáltványt terjesztettek, amely állást foglalt a sovinizmus minden formája és az elbocsátások, a katonai-fasiszta diktatúra, a német megszállás, a horthysta revíziós demagógia ellen, s kiált a román munkás- és paraszttömegekkel való szoros együttműködés mellett.

A MADOSZ-szervezetek 1940. november 7-én röplapokat sokszorosítottak a bécsi diktátum, a magyar mágnások és román földesurak elnyomó politikája ellen, a román és a magyar dolgozók testvéri együttműködése mellett, az együttélő nemzetiségekhez tartozó állampolgárok elbocsátása és meghurcoltatása, valamint a német megszállás ellen és a Szovjetunióval folytatandó baráti politika mellett. A magyar és román nyelven írt 5000 röpcédulát kézzől kézre terjesztették, vagy falra ragasztották (*Az RKP Központi Bizottságának Levéltára*. 27. alap, 113. iratcsomó).

A MADOSZ különböző megnyilvánulásaiban leleplezte a Magyar Népközösségnek — ennek a királyi diktatúra idején engedélyezett szervezetnek — profasiszta vezetőségét. A Romániai Magyar Népközösség elnökét, Gyárfás Elemért, akit 1940 októberében a horthysta kormány jelölt erre a posztra, 1940. október 24-én fogadta Ion Antonescu, aki jóváhagyta az országos szervezet 1940. november 4-ére Nagyenyedre összehívott értekezletét. Az értekezlet a megyei szervezetek jelentései alapján kénytelen volt elismerni azt aényt, hogy a horthysta hatóságoknak a román lakosság ellen hozott intézkedései rendkívüli mértékben súlyosbították a romániai magyar lakosság helyzetét. Gyárfás Elemér biztosította Ion Antonescut a Magyar Népközösség lojalitásáról és szolidaritásáról a katonai-fasiszta diktatúra iránt.

A fasiszta bécsi diktátum létesítette kényszer-határ s a horthysta és antoneszkánus kormány állandó viszálya, amelyet megtorlások követtek mindkét oldalon a román, illetve a magyar lakosság ellen, nem akadályozta meg a román és magyar tőkéseket abban, hogy ne együtt zsákmányolják ki a munkásokat és ne

együtt osszák el a profitot. A dolgozók számára majdnem lehetetlen volt útleveikhez jutni vagy pénzt küldeni a határon túl élő családtagjaiknak. A tőkéseknek viszont megkönnyítették a határ átlépését, s a profit kölcsönös bezebelése akadálytalanul folyt. A Magyar Általános Hitelbank képviselte a kolozsvári és temesvári cipőgyár részvényeseinek az érdekeit. A román bankok fiókjai tovább működtek Kolozsvárt, Nagyváradon, Marosvásárhelyen és Szatmáron. Az „S.A. Petroșani“, „Mica“, „Nitrogen“ üzemek, a botfalusi cukorgyár továbbra is a budapesti tőke részvételével működött.

A román és magyar tőkések által közösen kiaknázott vállalatok legfeljebb cégtáblájukat változtatták néha. Észak-Erdélyben a munkások felett zsarnokoskodó fogdmegek a horthysta tisztek voltak, Dél-Erdélyben pedig az antoneszkánus tisztek. A gyárakban és üzemekben, mindkét oldalon, bevezették a zárkát és verést, a „fegyelmet sértő“ munkásokat pedig haditörvényszék elé állították. A román munkások helyzete Észak-Erdélyben különösen súlyosbodott. „A Dermata román munkásainak egy része — olvassuk a gyár monográfiájában — Romániába költözött, s az Észak-Erdélyben maradtaknak túlnyomó részét — elsősorban a román munkásokat — a fasiszta Horthy-rendszer vagy azonnal eltávolította a gyárból, vagy különböző zaklató intézkedésekkel fokozatosan lehetetlenné tette az üzemben maradásukat. Ehhez még hozzájárult, hogy a zsidó tisztviselőket és munkásokat a faji törvények alapján azonnal eltávolították“ (Kohn Hillel—Keszi Sándor: *Kizsákmányolás a tőkés Dermatóban*. Bukarest, 1953. 73). Az üzem katonai parancsnoka I. számú parancsában bejelentette: „...akik a hadiüzemi parancsnok rendeléseit a legcsekélyebb mértékben mellőzni akarnák, a honvéd igazságszolgáltatással találják szembe magukat... A hadiüzemi parancsnoknak — a hadbírószágtól függetlenül — saját büntető hatalma is van“ (i. m. 152).

Ugyanakkor a német monopoltőke igyekezett teljes mértékben kihasználni Erdély mindkét részén azt az uralkodó helyzetet, amelyet a hitlerista Németország biztosított a maga számára Európa e táján. Így a német tőke megkaparintotta a resicai üzem részvényeinek többségét — átalakítva az üzemet a „Hermann Göring Werke“ konzern fiókjává —, s rátette a kezét Nagybánya vegyiparára s számos fűrészipari vállalatra.

Az RKP 1941 januárjában kidolgozta *A békéért és a román nép nemzeti függetlenségéért* című politikai platformját, amelyben harcra hívott minden demokratikus és hazafias erőt a katonai-fasiszta diktatúra ellen, a béke érdekében létrehozandó antihitlerista nemzeti arcvonallal megteremtéséért, „Romániának a német imperializmus függvényévé való átalakítása ellen; a román népnek minden imperialista országgal szembeni függetlenségéért, a Szovjetunióval való szoros baráti politikáért... Felszámolni minden nemzeti elnyomást és a zsidók elleni barbár üldözést. Beszűntetni az erőszakos lakosságcserét. Az elnyomott nemzetiségeknek a román néppel egyenlő politikai, gazdasági és kulturális jogokat nyújtani“ (*Documente din istoria P.C.R.* București, 1953. II. kiadás, 335).

Ebben az időben a kormányban képviselt fasiszta csoportosulások között egyre inkább kiéleződött a belső harc a kizárólagos politikai hatalom megszerzéséért. A Vaszgárda Horia Sima vezetésével és a fasiszta katonai és politikai csoportosulás Ion Antonescuval az élen egyaránt élvezte a hitlerista Németország támogatását, mindkettőt egyformán felhasználták a Hitler-ellenes és hazafias mozgalmak elfojtására. A köztük létező és a hitlerista vezető körök táplálta vetélkedés az 1941. január 21—24-i zendüléshez vezetett, a vaszgárdisták ama próbálkozásához, hogy erőszakkal magukhoz ragadják a hatalmat. A hitleri Németország vezetői azonban tudatában voltak annak, hogy a vaszgárdisták elkövetett gáztetteik, terrorista és

rabló módszereik által túlságosan leleplezték magukat a közvélemény előtt, s Romániának a háborúba való bevonása végett a hitleri Németországnak nagyobb szüksége volt az antoneszkánus katonai klikkre. Mivel Antonescu minden biztosítékot megadott arra vonatkozóan, hogy kiszolgálja a hitleri leigázó terveket, az országban tartózkodó német csapatok azt a parancsot kapták, hogy támogassák az antoneszkánus klikket. Ugyanakkor a zendülésben kompromittált vasgárdistákat százával vitték a hitleri Németországba mint tartalékokat és a jövődöbéli zsarolás eszközeit.

Az RKP és az irányítása vagy befolyása alatt álló tömegszervezetek ezt a helyzetet arra használták fel, hogy a Hitler-ellenes, hazafias erőket akciókra mozgósítsák a fasiszmus és a hitleri háborús politika ellen. Az RKP szervezte és vezette akciók közül rendkívüli jelentőségű volt a zsilvölgyi bányászok sztrájkja 1941. április 15. és május 5. között. A román, magyar és más nemzetiségű bányászok szoros egységben követelték a kollektív szerződés megkötését, a munkaidő csökkentését s emberibb élet- és munkakörülmények megteremtését. Bár a sztrájkot katonai erővel elfojtották, a bányászok harca súlyosan érintette a katonai-fasiszta diktatúra hadiiparának ellátását, valamint a közvetlenül Jugoszláviába és Görögországba tartó hitlerista csapatok szállítását az ország területén.

A hitlerista Németország 1941. június 22-én kirobbantotta a bűnös szovjetellenes háborút, amelybe a nép akarata ellenére Romániát is beletaszították. E súlyos megpróbáltatások idején az RKP azonnal állást foglalt Romániának a rablőháborúban való részvétele ellen. A RKP délerdélyi szervezetei román, magyar és német nyelvű kiáltványokat terjesztettek ebben az értelemben.

Öt napra rá a horthysta Magyarország is belépett a szovjetellenes leigázó háborúba. Ez a késlekedés valójában annak tulajdonítható, hogy bizonyos területi „ellenszolgáltatási” biztosítékok szerettek volna kapni a hitleri Németországtól. A horthysta rendszer ettől kezdve fokozott módon terjesztette azt a gondolatot, hogy Magyarország „történelmi hivatását” teljesíti a Duna-medencében az ún. „Szent István-i birodalom” helyreállításával, a hitleri Németország érdekeinek hű kiszolgálásával s ezzel együtt „Európát és a kereszténységet” védelmezve.

A romániai fasiszta körök azzal próbálták igazolni Romániának a hitleri háborúban való részvételét, hogy elnyerik vele Németország kegyeit, s azt a diversionista jelszót hirdették, hogy „Odesszán keresztül visszaszerezük Észak-Erdélyt!” A valóságban azonban — a berlini román diplomáciai misszió szerint — minden arra vonatkozó kérdést, hogy — bármilyen jelentéktelenül is — módosítsák a Bécsben kikényszerített nyugati határokat, rendszeresen visszautasított a német kormány, ezzel szemben Románia figyelmét kelet felé irányították, „ahol a legfantasztikusabb törekvéseinket sem korlátozták, ha ilyen törekvéseink lennének” (A Külügyminisztérium Levéltára. Erdély-alap, 1941—1942. 49. kötet). A romániai német náci párt ugyanakkor olyan terveket terjesztett, amelyek Románia szétarabolásának elmélyítését célozták: Erdély és Bánság „autonómiájának” kikiáltását, s egy ún. „Donauland”-ba való foglalását a német Reich protektorátusa alatt, s e tartományok vezetésében a német elem túlsúlyával (Gh. Zaharia: *Unele date cu privire la teroarea fascistă din România, 1940—1944. Analele Institutului de Istorie a Partidului de pe lângă C.C. a P.M.R. IX. 1963. 6.*)

A hitleri Németországnak Erdélyre vonatkozó ígéretei zsarolásul szolgáltak, hogy egyre több hadosztályt, több búzát és kőolajat lehessen kicsikarni Romániából és Magyarországból.

Az RKP Központi Bizottságának 1942. januári, *A román nép pusztulása vagy megmentése* című határozata kiemelte, hogy „a román nép hazafias egységfrontja

MATTIS TEUTSCH JANOS GRAFIKAI

érdekében... nagyon fontos megnyerni a nemzetiségeket... Meg kell mutatni mind a román, mind pedig az erdélyi és bánági magyar népnek, hogy a Romániában Antonescu, Magyarországon Horthy vezette aljas hazaárulók demagógiája és kampánya egyaránt Hitler terveit szolgálja, hogy mind a román, mind pedig a magyar népet megsemmisítse az ő Szovjetunió elleni rablőháborújában“ (*Documente din istoria P.C.R.* 363). A határozat rámutat arra, hogy a kommunisták feladata mozgósítani a dél-erdélyi magyar tömegeket, „hogy csatlakozzanak a román nép hazafias arcvonalához, amelynek a célja közös halálos ellenségük szétzúzása, felszabadulásuk a közös hitlerista leigázás alól és nemzeti szabadságuk“ (Uo.).

Az RKP Bánát területi bizottságának magyar nyelvű lapja, a *Népszabadság* nem sokkal e határozat megjelenése után felhívással fordult a magyar nemzetiségű állampolgárokhoz: „Felszabadításotok útja a román nép rablóinak, a hitleristáknak és bérenceiknek a bukása. Ne hagyjátok magatokat a román nép ellen uszítani! Támogassátok a román nép Hitler-ellenes szabadságharcát, mely a közös elnyomó, gyilkos fasizmustól szabadít fel mindnyájunkat!“ (*Népszabadság*, Temesvár, 1942. február-március).

A MADOSZ az RKP irányításával erőteljes tevékenységet fejtett ki, mozgósítva a dél-erdélyi és bánági magyar néptömegeket a román néppel együtt vívott Hitler-ellenes hazafias harcra, s leleplezve a katonai-fasiszta diktatúrát támogató politikát, amelyet a Magyar Népközösség vezetősége folytatott, Gyárfás Elemérrel az élen, aki a magyar nemzetiségű lakosságot az érvényben levő törvények tiszteletben tartására ösztökölte. A MADOSZ harcolt a magyar sovíniszta elemek agitációja ellen, amely arra akarta rávenni a katonai-fasiszta diktatúra üldözött dél-erdélyi magyar dolgozókat, hogy Horthy-Magyarországra távozzanak ahelyett, hogy román testvéreikkel együtt vívjának közös harcot a hitlerista járom, a szovjetellenes háború és mindenfajta fasiszta ellen.

A horthysta és antoneszkánus demagógia, valamint a náci propaganda nem tudta megbontani a munkás- és paraszttömegek sorait. A román, magyar, német munkások a Bécsben kikényszerített határ mindkét oldalán együtt tevékenykedtek a hitleri hadigépezet szabotálásáért, a román és magyar fasiszta hatóságok terrorintézkedéseinek megghiúsításáért. A Resica Üzemekben a román, német és magyar munkások megakadályozták, hogy megbontsák szakszervezeteik egységét, s a kommunistákkal az élen több szabotázs-cselekményt szerveztek. 1942 októberében maga von Killinger báró, Németország bukaresti minisztere is szükségesnek tartotta, hogy Resicára utazzék. Ennek következtében a román és magyar munkásokkal együtt több német munkást is letartóztattak és börtönbüntetésre ítélték (E. Cimponeriu: *Muncitorii reșifenii conduși de comuniști în lupta împotriva criminalului război antisovietic. Studii. Revistă de istorie XII.* 1960, 3. 44).

A különböző nemzetiségű dolgozók szolidaritása megnyilvánult a parasztság soraiban is. Egyes bánági helységekből a román, magyar, német és szerb parasztok együtt léptek fel a csendőr-terror ellen. Erdély északi részében elrendelték a kényszer-rekvirálást a román parasztoktól, 1941 júniusának elején pedig Dél-Erdélyben a megyefőnököket bizalmas körözüvényben értesítették, hogy ugyanígy járjanak el a magyar paraszttal szemben. Brassó, Fogaras és Szeben megyében a román parasztok tiltakoztak a magyar parasztokat érintő intézkedések ellen. Hunyad megyében a román parasztok, az Ekésfront harcosaival az élen, vetőmaggal teli szekerekkel jöttek szenvedő magyar testvéreik segítségére.

Észak-Erdélyben a horthysta kormány egyik — 1941. februári — rendelete értelmében felülvizsgálták az első világháború utáni földreform iratait. Csupán 1941 októberéig 17 000 pert indítottak a román parasztok ellen, s számos esetben

kiterjesztették az intézkedéseket a magyar parasztokra is. A perek eredményeként tömegesen — néha csendőrszuronnal — űzték el a parasztokat földjeikről. Ezeknek az önkényes intézkedéseknek az irányítója maga a mezőgazdaságügyi miniszter, báró Bánffy Dániel erdélyi nagybirtokos volt.

A horthysta megszállás alatt levő területen számos román tisztviselőt bocsátottak el, s a vezető közigazgatási funkciókba Magyarországról hoztak „bizalmi embereket“, felkészítve őket a nemzeti elnyomás politikájának alkalmazására. Ezek gyűlöletet és lebecsülést tanúsítottak elsősorban a román néppel szemben, de gyakran az erdélyi magyar tömegekkel szemben is, amelyeket „elidegenülteknek“ tartottak az üldözött román tömegekkel való együttérzésük miatt. Ezeket a tisztviselőket nemhiába nevezte „ejtőernyősöknek“ az észak-erdélyi magyar lakosság. „Az idejött sok protekciós és gentry... lenéz minket, mi nem vagyunk jó magyarok... Az a fölényes hang, ahogy külön-külön minket az anyaországi rendre oktatnak, vérforraló...“ — írja a kormány egyik tagjának egy Bihar megyei ismerőse (Tilkovszky Lóránt: *Revízió és nemzetiségpolitika Magyarországon, 1938—1941*. Budapest, 1967. 297).

Észak-Erdélyben a románok családi nevét nemegyszer hivatalból a magyar kiejtés szerint jegyezték be. Dél-Erdélyben tilos volt a magyar nyelv használata a közhivatalokban. Erdély mindkét részében kényszerítő intézkedéseket hoztak, Észak-Erdélyben a román, Dél-Erdélyben a magyar tannyelvű iskolák állandó zaklatásnak voltak kitéve, sok esetben pedig betiltották működésüket.

Az észak-erdélyi román, magyar és más nemzetiségű kommunista és antifasiszta harcosok ezrei, akiket a Román Kommunista Párt nevelt, valamint a párt által vezetett, irányított vagy befolyásolt tömegszervezetek félelmetes erőt jelentettek a horthysta hatóságok számára. Magyarországon az 1919-es proletárforradalom vérbefojtása, a kommunisták tömeges emigrálása, a több mint két évtizede folyó kommunistaellenes terror, amelyet a körmondfont módszerei és kegyetlensége tekintetében a Gestapóval vetélkedő rendőrség fejtett ki, jelentősen gyengítette a kommunista párt szervezeti hálózatát, az ismételt letartóztatások megbénították a pártvezetés folytonosságát.

Az elégedetlenség légkörét, amely Észak-Erdélyben egyre inkább terjedt még azok között is, akik a bekövetkezett változásokhoz illúziókat fűztek, a kommunisták arra használták fel, hogy erőteljes akciókat szervezzenek az elnyomó intézkedések és a soviniszta diverzió ellen. Ezeknek az akcióknak az elfojtására a rendőrség és a csendőrség, valamint a horthysta Magyarország különleges kémelhárító szervei a hitleri szovjetellenes háború kitörése után parancsot kaptak arra, hogy megerősített állománnyal rendkívüli intézkedéseket hozzanak a kommunisták szervezeti hálózatának felfedésére. Ilyen körülmények közt történt, hogy bizonyos konspirációs hanyagság miatt letartóztattak egy instruktort, aki a kommunista párt területi bizottságának is tagja volt, név szerint Szabó Júliát, a Dermata volt munkásnőjét, aki nemrég került ki a KISZ soraiból. Szabó Júlia Csíkszeredába utazott, ahol az állomáson hemzsegtek a rendőrök és csendőrök, s ő egyenesen a kommunista párttal rég szimpatizáló és a rendőrség megfigyelése alatt álló családhoz ment. Két napra rá őrizetbe vették a MADOSZ két aktivistáját, akikkel találkozott, s 1941. június 28-án őt is letartóztatták. Ennek katasztrofális következménye volt az egész észak-erdélyi kommunista mozgalomra nézve, mivel Szabó Júlia ismerte a kommunista párt számos konspiratív kapcsolatát. Ez az aktivista, aki még nem állta ki az elnyomó szervekkel folytatott harc próbáját, miután megverték, s nacionalista és antiszemita demagógiával „megdolgozták“, néhány nap alatt árulóvá vált, és azt is vállalta, hogy a rendőrség utasítására hamis vádakkal illesse oly-

nokat, akiket besűgása nyomán letartóztattak (Csatári Dániel: *Forgószélben*. Budapest, 1969. 158—185).

A tömeges letartóztatások egészen 1941. szeptember 30-áig tartottak. A letartóztatott magyar, román, zsidó kommunisták közül többen tagjai voltak a kommunista párt területi bizottságának, így Pavel Bojan, Fazekas József, Kohn Hillel, Nemes József, Vasile Pogăceanu, Rácz Gyula. A letartóztatottakat a szamosfalvi (Kolozs megye) és ákosfalvi (Maros megye) kínzótáborba internálták. A legvadabb fasiszta módszerekkel folytott kínzások nyomán sok harcos nyomorék lett. Az 1210 kihallgatott közül 795-öt átadtak a polgári és a katonai ügyészségeknek. Közülük sok elítéltet a frontra küldtek büntető különítményekbe, amelyeket joggal neveztek „haláltáborok”-nak.

Az Észak-Erdélyben nagyobb számban lévő román lakosság megfélemlítésére még 1941 utolsó hónapjaiban több ezer román munkást, parasztot, értelmiségit tartóztattak le az „államrend” ellen elkövetett büntetért, s 1381-et közülük átadtak a bíróságnak. 1942-ben mintegy 20 000 férfit, főleg románokat és zsidókat, de számos magyart is azzal a gyanúval, hogy kommunisták, kényszermunka-táborba küldtek.

Az észak-erdélyi kommunisták az elnyomás és véres terror ellenére tovább folytatták erőteljes tevékenységüket. Megszervezték a bebörtönzöttek vagy lágerbe küldöttek megsegítését, valamint különböző akciókat kezdeményeztek a társadalmi és nemzeti elnyomást célzó intézkedések és a hitleri háború ellen. A kommunista élharcos Józsa Béla, a területi bizottság titkára, mély illegálisban megszervezte kiáltványok terjesztését a tömegek közt és tiltakozó levelek küldését demokratikus gondolkodású személyekhez, a munkatáborokban szenvedő zsidókkal és románokkal szemben tanúsított embertelen bánásmód és a rasszista törvénytelenések ellen. „Észak- és Dél-Erdélyben egyaránt — írta — magyarok, románok, zsidók egyformán nyögjük Hitler pokoli játékanak eredményeit, legfennebb a játékhoz szükséges változatokban és különbségekkel.”

Az elnyomott román tömegek körében folyó tevékenységet — a kommunista párt területi bizottságának irányításával — Józsa Béla, ifjabb Teofil Vescan és az internálótáborból időközben kiszabadult Vasile Pogăceanu vezette. A kolozsvári szakszervezetek vezetőségében a baloldali szociáldemokraták a munkásosztály egységének szellemében a kommunistákkal együttműködve tevékenykedtek.

A „Nemzeti Munkaközpont”, ez a kormány által fenntartott fasiszta és sovinszta szervezet, amelynek az a gyűlöletes szerep jutott, hogy elárulja a munkásosztályt, és sovinszta diverziót provokáljon soraiban, a horthysta hatóságok segítségével rátette kezét számos szakszervezeti székházra. Nagyváradon ennek a szervezetnek az élén Szabó János, a szociáldemokrata párt volt tagja állt. A munkások nagy többsége azonban, nemzetiségi különbség nélkül, a hagyományos osztályalapon álló szakszervezetekbe és a szociáldemokrata párt soraiba tömörült, amely párt valamelyest megőrizte akciószabadságát.

A magyar és a román fasiszták cinkosságára jellemző az a tény, hogy a nyilaskeresztes szervezet kolozsvári vezetőségében részt vett egy képviselője a vasgárdistáknak, akiket egyébként a beszercei rendőrfőnök úgy jellemezte, hogy „nagyon lojális magatartásúak és engedelmesek. Ilie Dalbosfalvi, a magyar fasiszta nyilaskeresztes szervezet egyik vezetője már 1940-ben Ungureanu ortodox pap segítségével kapcsolatot teremtett a Vasgárda észak-erdélyi tagjaival, a nyilaspártba való belépésük végett” (Tilkovszky Lóránt i.m. 307).

A szovjet hadsereg győzelmes offenzívája, amely 1942 végén kezdődött, döntő csapást mért a hitlerista hadigépezetre, szertefoszlatta a legyőzhetetlenségéről szőtt

mítoszt. Ez hozzájárult egyben az antoneszkánus diktatúra és a horthysta rendszer válságának elmélyüléséhez, amelyeket a tömegek növekvő elégedetlensége mindjobban megrendített.

Romániában 1943-ban a munkások és parasztok számos spontán és szervezett tiltakozó megmozdulásával találkozunk, egyre több a szabotázsakció a hadiiparban és a front ellátásával kapcsolatos vállalatokban. A resicai szigurancafőnök erre a helyzetre és politikai következményeire utalva 1943-ban azt jelentette, hogy „a helyi üzemek munkásai különböző felforgató és főleg kommunista áramlatokra hajlamosak nemzetiségre való tekintet nélkül“ (E. Cimponeriu: *Reșița luptătoare. Din istoria mișcării muncitorești reșițene în perioada dintre cele două războaie mondiale*. București, 1965. 281). Ugyanabban az évben Magyarország belügyminisztériumának a jelentése így jellemezte a romániai magyar tömegek magatartását: „Sajnálatos tény, hogy nemcsak a román lakosság, hanem még a magyar lakosság is erős hajlamot tanúsít a kommunista eszmék iránt“ (Csatári Dániel: *A magyar—román ellenállási mozgalmak történetéből. Párttörténeti Közlemények*. Budapest, 1959. 2).

Ilyen körülmények között a katonai-fasiszta diktatúra újabb terrorhullámot indított a kommunisták és általában az antifasiszta harcosok ellen. 1943 februárjában csupán Aradon 30 antifasisztát tartóztattak le, köztük Szabó Árpádot és Palásthy Józsefet, a MADOSZ Arad megyei szervezetének vezetőit. Szabó Árpád annak idején szerkesztője volt a MADOSZ *Erdélyi Magyar Szó* című legális kolozsvári lapjának, amelynek a hasábjain küzdött a sovinizmus minden fajtája ellen, s leleplezte a revizionizmust. Letartóztatásakor illegalitásban élt, mivel a kolozsvári román katonai törvényszék még a bécsi diktátum előtt elítélte, majd pedig a horthysta hatóságok körözték. Az aradi sziguranacán kegyetlenül megverték és megkínózták. Március 6-án már haldokolt, amikor átszállították a temesvári katonai törvényszékre, ahol kiszenvedett. A Vörös Segély területi bizottságának illegális lapja, az *Apărătorul*, 1943 márciusában beszámol erről a bestiális büntényről, s azt írja, hogy Ion Antonescu, aki együttműködik a magyar fasisztákkal, „kivégzi a román nép igazi barátait“ (E. Cimponeriu: *Presa ilegală din Banat editată și îndrumată de partid în anii 1941—44. Studii. Revista de istorie*, 1962. 5. 1185). Ugyanakkor a temesvári *Népszabadság* rámutat: Szabó Árpádot azért ölték meg, mert a román és magyar dolgozók egységes harcának kiszélesítéséért és megszilárdításáért küzdött közös elnyomójuk — Hitler — s az áruló Antonescu és Horthy ellen.

1943 elején folyt le a budapesti, kolozsvári, marosvásárhelyi és szatmári törvényszékeken 664 észak-erdélyi román és magyar kommunista pere is, akiket még 1941 végén tartóztattak le. Többek között azzal vádolták őket, hogy „nem létező nemzeti sérelmeket vetettek fel, és kiélezték a nehéz gazdasági helyzetet“. Sok évi börtönre ítélték őket.

A hitlerista háború és a fasiszta terror elmélyülése következtében nőttön nőtt a néptömegek elégedetlensége. Ilyen körülmények között nagyobb méreteket öltöttek Romániában az akciók a hitlerista leigázás és a katonai-fasiszta diktatúra ellen. 1943-ban megalakult az Antihitlerista Hazafias Arcvonal, amely a Román Kommunista Pártot, az Ekésfrontot, a Hazafiak Szövetségét, a MADOSZ-t, a Szocialista Parasztpártot s a Szociáldemokrata Párt egyes helyi szervezeteit tömörítette.

Egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a hitlerista Németország elveszti a háborút, s így egyes romániai és magyarországi uralkodó körök, amelyek kommunistaellenes eszméket vallottak ugyan, de politikailag át akarták menteni magukat a vérszen, a Hitler-ellenes koalícióban részt vevő nyugati hatalmak felé kezdtek tájékozódni. Ezek a körök abban a reményben ringatóztak, hogy a nyugati hatalmak az utolsó

pillanatban közös frontot hoznak létre a német imperializmussal a Szovjetunió ellen, vagy pedig egyedül ők kerülnek ki győztesen annak következtében, hogy a Szovjetunió az elszenvedett veszteségek miatt legyengül.

Kállay Miklós miniszterelnök és Mihai Antonescu lehetőséget kerestek arra, hogy kivonják magukat a felelősség alól. E célból diplomataikat és különböző személyiségeket küldtek a semleges országokba, hogy kapcsolatba lépjenek Anglia és az Amerikai Egyesült Államok megbízottaival, igazolni igyekezve a hitleri Németországot kiszolgáló politikájukat.

Ugyanakkor a két kormány — a hitlerista Németország biztatására — puhatolózott abban az irányban is, hogy csökkentse a két ország közötti feszültséget, ami a bécsi diktátum megjelölte határ mindkét oldalán jelentős katonai egységeket kötött le: ezekre a hitleri parancsnokságnak mind nagyobb szüksége volt. Ezzel egyidőben a hitleri parancsnokság előkészítette Magyarország vagy Románia előzönlésének a tervét arra az esetre, ha a két ország közül valamelyik megpróbálna kilépni a hitleri táborból, megfelelő ígéreteket is téve mindkét ország követéseinek kielégítésére, ha hűek maradnak Németországhoz.

Egyes romániai és magyarországi angolbarát polgári politikusok arról ábrándoztak, hogy az angol—amerikai haderő „partraszáll” a Fekete-tenger partjain, és légi úton is csapatokat fog küldeni ide. Így remélték megmenteni ezekben az országokban a tőkés-földesúri rendszert. Adott pillanatban ezek a romániai és magyarországi politikusok közvetlen tárgyalásokkal is próbálkoztak egymás között. 1943 júniusában gróf Bánffy Miklós, a felsőház tagja, aki a királyi diktatúra alatt a Romániai Magyar Népközösség elnöke volt, a Kállay-kormány felhatalmazásával Bukarestbe ment azzal a megbízatással, hogy tárgyaljon az Antonescu-kormány képviselőivel a két országot érintő másodlagos jellegű vitás problémák rendezéséről. Ugyanakkor gróf Bethlen István, aki ideiglenesen visszavonult a politikai élet nyílt színpadáról, s a magyarországi angolbarát csoport tevékeny vezetője maradt, bizalmasan mással is megbízta Bánffyt. Valóban, a hivatalos tárgyalások szünetében Bánffy a legnagyobb titokban találkozott Maniuval is, s ez alkalommal rámutatott arra, hogy Magyarország és Románia „ugyanabban az időben kiválhatna a Tengelyből”, de ez esetben meg kellene egyezni Erdély tekintetében, megőrizve a létező status quót (vagyis a bécsi diktátum alapján előállt helyzetet) mindaddig, amíg a nagyhatalmak végleg eldöntik a határok sorsát” (Bányai László: *Contribuții privind misiunea contelui Bánffy Miklós la București în iunie 1943. Studii. Revista de istorie*, 1967. 4. 722). Maniunak az volt a véleménye, hogy az illető magyarországi köröknek el kell ismerniük az 1938-as határt mind Románia, mind pedig Jugoszlávia és Csehszlovákia tekintetében. A tárgyalások megakadtak, mivel Bánffy megbízatása nem tartalmazott semmiféle ilyen ígéretet.

Mindezek a politikai manőverek — amelyek látszólag a béke érdekeit szolgálták — nem tartották vissza a két ország kormányát attól, hogy továbbra is szállítsák az ágyútölteléket és az anyagi javakat a hitleri hadigépezet számára, s fokozzák az országban dülő véres kommunistaellenes terrort.

1943 őszén a horthysta hatóságok Észak-Erdélyben 283 harcost tartóztattak le a kommunisták soraiból vagy azok közül, akik kommunista-gyanúsak voltak. November 14-én letartóztatták és a szamosfalvi kínzó táborba vitték Józsa Bélát is, a román és magyar dolgozók közös elnyomóik ellen vívott harcának rendületlen bajnokát. Miután vadállati módon megkínózták, 1943. november 22-én a horthysta hóhérok végeztek vele. 1943 végén tömegesen tartóztatták le Romániában is a kommunistákat és számos antifasiszta harcost, dr. Petru Grozával az élen. A horthysta vezető körök és az antoneszkánus-fasiszta klikk soraiban növekvő fejetlenség — a

terror ellenére — lehetővé tette az antifasiszta és demokratikus erők újabb akcióit. 1943-ban az észak-erdélyi kommunisták számos olyan megmozdulást szerveztek, amely a hitlerista háború ellen irányult, s felfedte a hitlerista imperializmus és horthysta cinkostársai igazi arcát. A lakosság és a katonaság körében mind nagyobb arányokat öltő antifasiszta ellenállás, a katonai-fasiszta diktatúra és a náci háború elleni gyűlölet körülményei között a Román Kommunista Párt erősítette és mozgósította minden osztágát az áruló rendszer és a hitleri járom elleni döntő ütközet előkészítése végett.

A MADOSZ 1944 februárjában Temesvárt terjesztett felhívásában rámutatott: „Antonescu, Hitlernek ez a mindenre képes hóhérlégénye, miközben a román nép fiait a hitleri vágóhídra hurcolja... bevezette a katonai munkatáborokat, ahol fiaink tömegesen pusztulnak el a rabszolgamunkában, éhezéstől, betegségtől sújtva. S míg Horthy fasiszta martalócai, mint gyarmatra, vetették magukat Észak-Erdélyre, elsősorban az ott élő román tömegekre, addig Antonescu pribékjei dél-erdélyi és bánági magyar falvaink népét fosztották ki... A román néppel közös hitleri rabságunkból csak egy kivezető út van: a közös antihitlerista szabadságharc útja!... Az aljas hazaárulók Antonescu Romániájában és Horthy Magyarorszáგában mindkét népet eszközül használják Hitler rablóhadjáratahoz, s most egészen feláldoznák őket a fejesztetten hátráló német hordák fedezésére. Az itt élő magyarság csak a román néppel közös hitleri iga lerázása útján, csak az általános emberi szabadságjogok megvalósítása útján, elsősorban nagy szomszédunk, a Szovjetunió barátságának elnyerése útján juthat el szabadságához.“

1944. március 19-én a német csapatok megszállták Magyarország stratégiai pontjait, és az ingadozó Kállay-kormány helyébe a hitleristákat teljes egészében kiszolgáló kormányt juttatták uralomra, Sztójay Dömével az élen. A magyar fasiszta hatóságok ugyanakkor — a Gestapóval együttműködve — az antifasiszta harcosok ezreit tartóztatták le Észak-Erdélyben.

A MADOSZ illegális lapja, a Méliusz József szerkesztette *Bánági Magyar Szó* rámutatott arra, hogy a Horthy- és Sztójay-féle árulás újabb jeladás arra: „nincs más kiút, mint együtt harcolni Hitler ellen azon a földön, amelyen születünk és élünk román és más nemzetiségű sorstársainkkal“ (*Bánági Magyar Szó*, Temesvár, 1944. május-június). A lap leleplezte Gyárfás Elemérnek, a Magyar Népközség elnökének a felhívását, amely „fegyelmzettséget és megértést“ követelt a romániai magyar lakosság részéről. „Kivel szemben legyünk fegyelmzettek és megértők? Hitlerrel és Antonescuval szemben, a fasisztákkal szemben, akik kifosztanak és vágóhídra hurcolnak minket?“ — tette fel a kérdést a MADOSZ lapja.

Az összes demokratikus és antifasiszta erők tömörülése számára kedvező légkörben az RKP fokozta erőfeszítéseit, hogy megvalósítsa a munkásosztály akcióegységét, megalapozva ezzel politikai és nemzetiségi különbség nélkül minden olyan párt, szervezet és csoport egyetlen arcvonalba vonását, amely kész küzdeni a katonai-fasiszta diktatúra megdöntéséért és a fegyvereknek a hitleri Németország ellen fordításáért. A munkásegységfront megteremtése 1944 áprilisában és az Országos Demokrata Blokk megalakítására vonatkozó egyezmény megkötése júniusban olyan akcióegységhez vezetett, amely céljául tűzte ki a katonai-fasiszta diktatúra eltávolítását, Románia kilépését a szovjetellenes háborúból és csatlakozását a Hitler-ellenes hatalmakhoz, a nemzeti függetlenség és szuverenitás visszaállítását, Észak-Erdély felszabadítását a horthysta-hitlerista megszállás alól és az országban demokratikus rendszer megteremtését.

A szovjet csapatok közeledése, a vezető körök soraiban egyesek — beleértve a királyi palotát is — álláspont-változtatása, valamint a Hitler-ellenes hangulat

a hadseregben lehetővé tette az előkészített terv valóra váltását. Az RKP 1944. augusztus 23-án, a nép alapvető érdekeinek megfelelően cselekedve, kirobantotta az antifasiszta fegyveres felkelést, aminek eredményeként Románia kilépett a szovjetellenes háborúból és csatlakozott a Hitler-ellenes koalícióhoz. Az RKP legközelebbi szövetségesei közt tevékenykedett a MADOSZ is.

A dolgozó tömegek, nemzetiségre való tekintet nélkül, támogatták az ország területének a fasiszta igából való felszabadítására irányuló akciókat. A MADOSZ temesvári és brassói szervezetei az 1944. augusztusi felkelés győzelme után egyöntetű felhívást intéztek a magyar nemzetiségű dolgozókhoz.

Most, amikor az ország népe — *mondja a temesvári felhívás* — felszabadult minden idők legembertelenebb elnyomatása, a fasiszmus alól, itt az idő, hogy az itt élő magyarság is kifejezze becsületes szándékát a Románia demokratikus erőivel való közös harcra a fasiszmus maradványainak megsemmisítéséért és egy széles körű demokratikus rendszer megvalósításáért.

A Romániai Magyar Dolgozók Szövetsége több mint tíz éve hűséges fegyvertársa a román nép demokratikus erőinek. A MADOSZ mindvégig megalkuvás nélkül harcot folytatott a magyar tömegeket kisémmiző fasiszta diktatórikus rendszer ellen, a szabadságért, nemzeti jogegyenlőségért. Ugyanakkor öntudatosan hirdette, hogy a revíziós propaganda csak arra szolgál, hogy eltérítse az itt élő magyar tömegeket a román néppel vívott közös harc útjáról. A MADOSZ minden erejéből támogatja Észak-Erdély népének és így a román néppel együtt magyar testvéreinknek a felszabadítását a hitleri banditák és a reakciós magyar mágnások uralma alól.

A brassói felhívás ugyanezt hangoztatja: „A MADOSZ a demokratikus népi erőik összefogásáért minden becsületes magyart zászlója alá hív. Ragadatok meg minden eszközt az alig megszületett népi szabadság megszilárdításáért. Tépjétek ki lelketekből a gondolatot, hogy még valaha is felülheti fejét köztünk a fajgyűlölet átka, amely Erdély lakóit egymással szembe tudta ugrasztani.“

A fegyveres felkelés győzelme nagy visszhangot váltott ki Észak-Erdélyben. A horthysta elemek pánikba estek, a dolgozók pedig nemzetiségi különbség nélkül egyre keményebb ellenállást fejtettek ki a fasiszta hatóságokkal szemben. Nem válaszoltak a behívási parancsokra, s megtagadták a vállalatok kiürítését.

A román és magyar munkások, parasztok számos akcióval támogatták azokat a román és szovjet katonai egységeket, amelyek nehéz harcokat vívtak Észak-Erdély felszabadításáért. Így például Floarea Iont Csík megyében kivégezték, amikor lőszert szállított a szovjet egységeknek, Póra Imrét pedig, az 1934-es gyimesvölgyi felkelés egyik szervezőjét, a MADOSZ régi harcosát a magyar fasiszták akkor lötték le, amikor megpróbált átjutni a felszabadító csapatokhoz.

A visszavonuló fasiszta csapatok sok bűntényt követtek el. A kommunisták a hitlerista háborút szabotáló erőteljes akciókkal fordultak szembe velük. A fasiszta magyar csendőrség, hogy megakadályozza ezeket az akciókat, újabb letartóztatásokhoz folyamodott. A Gestapo utasítására letartóztatták és megölték Kovács Katona Jenőt, az élenjáró kommunistát, kolozsvári író, a *Korunk* volt szerkesztőjét, akinek rendületlen álláspontja volt a román haladó erőkkkel való szolidaritás kérdésében. Ezt a gáztettet 1944. október 10-én hajtották végre, egy nappal a város felszabadítása előtt.

A fronton aratott győzelmek a fasiszta csapatok felett siettették a nép demokratikus vívmányainak megszilárdítását. Ennek a folyamatnak a megnyilvánulása volt az Országos Demokrata Arcvonal megteremtése az RKP vezetésével, amelyben az RKP, az SZDP, a szakszervezetek, az Ekésfront, a Hazafiak Szövetsége, a MADOSZ és más demokratikus szervezetek vettek részt. Az Országos De-

mokrata Arcvonal programja harcot hirdetett „egy demokratikus kormány megteremtéséért, a földbirtokosok kisajátításáért és a földnek a föld nélküli vagy kevés földdel rendelkező parasztok birtokába juttatásáért, a dolgozók életkörülményeinek a megjavításáért, valamint a román nép és az együttélő nemzetiségek közötti jog-egyenlőség és barátság politikájáért“ (*Scinteia*, 1944. szeptember 24).

1944. október 6-án Bukarestben a Romániai Magyar Dolgozók Országos Szövetségének (MADOSZ) Újjászervező Bizottsága román és magyar nyelven megjelent kiáltványában közli az Országos Demokrata Arcvonal platformját, s hozzáfűzi, hogy a MADOSZ ezt a munkatervet a következő nyilatkozattal fogadta:

Mi, a Romániai Magyar Dolgozók Országos Szövetségének a kiküldöttei, 1944. október 4—5-én Bukarestben folytatott tárgyalásaink alapján a következő határozatot hoztuk:

A román népi demokrácia 1944. augusztus 23-án történelmének új szakaszához érkezett. A fasiszta-hitleri rémuralom megdöntése után a román nép maga vette kezébe sorsának irányítását.

Mi, Romániában élő magyarok egy pillanatig sem választjuk el sorsunkat román testvéreink sorsától...

A fiatal népi demokrácia vezérei széles nemzeti demokratikus arcvonalba hívják az ország összes népi erőit. Ezen arcvonalnak a kommunista és szociáldemokrata pártokból létesült Munkás Egységarcvonal útján javasolt munkaterve, melyhez az ország összes demokratikus erői csatlakoznak, 4. pontjában kimondja, hogy

„Meg kell valósítanunk nemzetiségre, felekezetre és nemre való tekintet nélkül az ország minden állampolgárának teljes egyenlőségét... A nemzeti és felekezeti üldöztetést törvénnel kell tiltani és büntetni“.

Feldolgozva a munkaterv teljes tartalmát, figyelembe véve minden különleges nemzeti kérdésünket, felelősségünk tudatában a munkatervet teljes egészében elfogadjuk és csatlakozunk a Nemzeti Demokratikus Arcvonalhoz.

A MADOSZ 1944. október 16-án Brassóban tartott országos konferenciáján elhatározta, hogy a romániai magyar nemzetiség széles körű demokratikus politikai szervezetté válik, elnevezését Romániai Magyar Népi Szövetségre változtatja.

A horthysta megszállás alól való felszabadulás mértékében Észak-Erdélyben bevezették a román közigazgatást. A néptömegek akciói révén — amelyek élén a kommunisták álltak — számos megyében, városban és községben demokratikus hatóságokat iktattak be, amelyek a nép törekvéseinek megfelelően tevékenykedtek. Ugyanakkor az RKP Központi Bizottságának utasításai alapján rátértek az RKP és egyes tömegszervezetek, mint az Ekésfront és Magyar Népi Szövetség, megszerzésére.

A társadalmi-politikai élet ilyen alakulása Erdélynek azelőtt a horthysták megszállta részén a maradi erők ellenállását váltotta ki. Ezek az erők, felhasználva azt, hogy többségben voltak a Sănătescu-kormányban, számos akciót indítottak a forradalmi átalakulások ellen, mindannak megakadályozására — vagy legalábbis fékezésére —, amiért a dolgozó tömegek harcoltak. Így Észak-Erdély egyes helyeibe sovinszta elemekből álló polgári hatóságokat küldtek. A „Maniu-gárdisták“ pedig, akik zömében vasgárdistákból tevődtek össze, terrorista atrocitásokat követtek el, főleg a magyar lakosság ellen. Ugyanakkor Erdély hegyvidékein még garázdálkodtak a német és magyar fasiszta bandák.

A kormány 1944. november 13-i ülésén dr. Petru Groza leleplezte ezeket az aljas, sovinszta mesterkedéseket, s rámutatott: mindezeknek véget kell vetni a románok és magyarok együttműködése légkörének megteremtése érdekében (*Az RKP Központi Bizottságának Levéltára*, 103. alap; A Minisztertanács ülésének gyorsírási jegyzőkönyve).

1944. október 24-én a szovjet parancsnokság ideiglenesen bevezette Észak-Erdélyben a szovjet katonai közigazgatást. A szovjet katonai közigazgatás idején (1945. március 13-ig) a polgári hatóságokat az Országos Demokrata Arcvonal helyi és megyei tanácsai javasolták, miután előzőleg tanácskoztak az RKP szerveivel. Ily módon, bár Észak-Erdélyben közigazgatásilag sajátos volt a helyzet, a politikai egy-ség a valóságban helyreállt az egész ország területén.

Észak-Erdélyben a demokratizálódás folyamata, bár gyors ütemben folyt, mégis jelentős akadályokba ütközött mind a román, mind a magyar reakció mesterkedései következtében. Mindkét reakció számos problémával kapcsolatban ellentétben állt egymással, de egységes volt abban a próbálkozásban, hogy megakadályozza az ország demokratizálásának folyamatát. Ugyanakkor a román nacionalisták arra törekedtek, hogy visszaállítsák a két világháború közötti tőkés-földesúri Romániá-ban érvényesülő megkülönböztető politikát a nemzetiségekkel szemben, míg a magyar nacionalisták a horthysta elnyomás idején létesült helyzet fenntartása mellett agi-táltak.

Ez ellen az aknamunka ellen harcoltak a demokratikus politikai szervezetek a bukaresti központi szervek vezetésével. Hasonlóképpen a Magyar Népi Szövetség, amelynek központja akkor Brassó volt, erőteljes tevékenységet fejtett ki az erdélyi dolgozó tömegek arra irányuló harcában, hogy megteremtsék Romániában a demok-ratikus rendszert, a román nép és az együttélő nemzetiségek közötti jogegyenlőség biztosítékát. Ebben a vonatkozásban egyik első siker volt, amikor 1945. február 6-án a demokratikus közvélemény és az N. Rădescu elnöklete alatt működő kor-mányban az Országos Demokrata Arcvonalat képviselő erők nyomására törvény-erőre lépett a *Nemzetiségi statútum*, amely kinyilvánította a faji és nemzeti meg-különböztetésre vonatkozó törvények érvénytelenítését, minden állampolgár egyen-lőségét a törvény előtt, fajra, nyelvre, nemzetiségre vagy vallásra való tekintet nél-kül. Leszögezte, hogy törvény bünteti a faji és nemzeti gyűlölködés minden meg-nyilvánulását. A kormány többségében reakciós része megakadályozta ugyan, hogy a Statútum előírásait következetesen alkalmazzák, elfogadása mégis lépést jelentett előre a sovinizmus leküzdésében.

1945. március 6-án megalakult Románia első forradalmi demokratikus kor-mánya dr. Petru Grozával, a kiváló államférfiúval az élen, s ezzel a román nép-pel együttélő nemzetiségek jogegyenlőségének valóra váltása állampolitikává vált.

A reakciós és sovinizsista elemeket sorra eltávolították a közigazgatásból. A dolgozók nemzetiségi különbség nélküli megbonthatatlan politikai egysége — az RKP vezette munkásosztállyal az élen — nagy jelentőségű történelmi erőnek bizo-nyult. Hozzájárult az ország újjáépítésére és demokratikus átalakítására irányuló program megvalósításához, valamint a szocialista társadalom megteremtésére való áttéréshez, amelynek a keretében testet ölt a nemzeti jogegyenlőség és testvéri barátság a román nép és az együttélő nemzetiségek között.